

Olbromska, Janina

Jubileuszowa sesja naukowa w Wyszogrodzie z okazji 200-lecia urodzin Wincentego Hipolita Gawareckiego - badaczka dziejów Mazowsza Janina Olbromska.

Notatki Płockie 33/4-137, 55-58

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

syjskiego zaborcy nie miała większego oddźwięku w środowisku plockim, bowiem już w 1915 roku Plock znalazł się pod okupacją niemiecką i główna niechęć skierowana była przeciw okupantowi pruskiemu.

Ploczczanie wielokrotnie okazywali swoje wrogie nastawienie do władz niemieckich, poprzez bojkotowanie lub umiejętnie, często przewrotne interpretowanie rozporządzeń pruskich. Jeszcze przed zakończeniem działań wojennych potrafili zdobyć się na kilka gestów, w których oficjalnie manifestowali swoją polskość. Jednym z jej przejawów było nadanie imienia króla Władysława Jagielly Gimnazjum Męskiemu. Lata 1918—1919 przyniosły ogólne nasilenie tendencji rewolucyjnych. Plock, w którym działał prężny ruch robotniczy, otrzymał w tym czasie przydomek „czerwonego miasta”.

Nieco inny charakter miał referat prof. dra Lecha Ludorowskiego wykładowcy Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie — prezesa Towarzystwa im. Henryka Sienkiewicza, zatytułowany „Henryk Sienkiewicz wobec odzyskania niepodległości”.

Prof. Ludorowski w przystępnej formie przybliżył mało znane fakty z życia pisarza, świad-

czące nie tylko o jego nieustannych staraniach o zachowanie ducha polskiego w narodzie, ale także bezpośredniej walce słowem i piórem o niepodległość ojczyzny. Działalność pisarska, a także polityczna Sienkiewicza sprawiły, że stał się wielkim autorytetem moralnym i duchowym przywódcą wszelkich działań niepodległościowych. Niestety, jak wiemy, nie doczekał wolności, ale jego prestiż i wzór postawy obywatelskiej były drogowskazem dla wielu jeszcze pokoleń Polaków.

W dyskusji, która wywiązała się po wysłuchaniu referatów zabrali głos: mgr Tadeusz Kowalewski — prezes Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Plocku, członek TNP i mgr Jan Borysiak nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego w Gąbinie, członek TNP. Oba wystąpienia były uzupełnieniem tematów poruszonych w głównych referatach.

Podsumowania obrad dokonał dr Tomasz Jodelka-Burzecki, stwierdzając konieczność bardziej obiektywnego przedstawienia wydarzeń związanych z odzyskaniem i pierwszymi latami niepodległości.

Maria Mikulska

JUBILEUSZOWA SESJA NAUKOWA W WYSZOGRODZIE Z OKAZJI 200-LECIA URODZIN WINCENTEGO HIPOLITA GAWARECKIEGO — BADACZA DZIEJÓW MAZOWSZA

19 listopada 1988 r. odbyła się uroczysta sesja naukowa, zorganizowana przez Oddział Towarzystwa Naukowego Plockiego w Wyszogrodzie, poświęcona regionaliście Mazowsza, z epoki Oświecenia W. H. Gawareckiemu. Współorganizatorami byli: Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych w Warszawie oraz Komitet Fundacji Tablicy Pamiątkowej ku czci W. H. Gawareckiego w Orszymowie.

Sesję poprzedziły zaproszenia z okolicznościowym ekslibrisem W. H. Gawareckiego zaprojektowanym i wykonanym przez artystę grafikę Zbigniewa Strzałkowskiego.

Na program sesji złożyły się referaty naukowe, wystawy, program artystyczny, odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci W. H. Gawareckiego w nowym gmachu TNP w Wyszogrodzie oraz wmurowanie identycznej tablicy w kaplicy ementarnej w Orszymowie. Na tablicy widnieje napis:

*Wincenty Hipolit Gawarecki
1788—1852*

*zasłużony badacz dziejów ojczystych
historyk Mazowsza
w 200-lecie
w holdzie*

*Towarzystwo Naukowe Plockie
Oddział w Wyszogrodzie — Społeczeństwo
Ziemi Wyszogrodzkiej*

Uroczystość rozpoczęła grupa uzdolnionej młodzieży Liceum Ogólnokształcącego im. J. Śniadeckiego w Wyszogrodzie recytując wybór tekstów W. H. Gawareckiego pod tytułem „Mazowsze”. Dalszą część artystyczną kontynuowała muzykolog p. Ada Obidowicz zapowiadając koncert muzyki Chopina, wykonany po mistrzowsku przez wirtuoza p. Alberta Zaka z Kanady. Następnie w imieniu gospodarzy powitał gości przewodniczący Oddziału TNP w Wyszogrodzie mgr Edward Olbromski, który w swoim lakonicznym wystąpieniu na temat „Myśl — potrzeba historii regionalnej” zwrócił uwagę na niezbędność poznawania historii regionalnej, na której opierają się dopiero wszystkie syntezy. Podkreślił czym jest jej zakodowanie, lub brak w innych krajach i społeczeństwach. Z kolei przewodnictwo sesji zostało powierzone wiceprezesowi TNP dr Marianowi Chudzyńskiemu, który zaprosił prelegentów do wygłaszania referatów. „Biografię W. H. Gawareckiego” przedstawiła z Oddziału TNP w Wyszogrodzie mgr Janina Olbromska. W swoim wystąpieniu przybliżyła mało znaną sylwetkę W. H. Gawareckiego syna ziemi Mazowieckiej.

Urodził się 12X1788 r. w Borzeniu. Pochodził ze starej rodziny szlacheckiej z ziemi wyszogrodzkiej, herbu Nałęcz. Ród Gawareckich był notowany w końcu XIV w. w herbarzach

Wyszogród. 19 listopada 1968. Od lewej: dr Bronisława Nowicka, mgr Edward Olbromski — przewodniczący Oddziału TNP w Wyszogrodzie, dr Marian Chudzyński — wiceprezes TNP, dr inż. Jakub Chojnacki — prezes TNP.

Bonieckiego i Uruskiego. Jego przodkowie byli wpisani w poczet studentów Uniwersytetu Krakowskiego od 1456 r. Od XVI w. brali udział w licznych wojnach i najważniejszych wydarzeniach politycznych w kraju. Ich nazwiska są wymieniane wśród uczestników sejmów walnych. Ojciec W. H. Gawareckiego — Franciszek rozpoczął służbę publiczną od roku 1780 obejmując stanowisko burgrabiego m. Wyszogrodu. Następnie był komornikiem granicznym ziemi wyszogrodzkiej od 1784. Posiadał folwark Borzeń, tam przyszli na świat dwaj synowie: starszy Ignacy i młodszy Wincenty Hipolit.

Tradycja historyczna przodków od dzieciństwa kształtowała osobowość W. H. Gawareckiego. Od najmłodszych lat związany z parafią Orszymowo, do której uczęszczał z rodzicami. Orszymowo stało się pierwszym impulsem zainteresowań historycznych. Tam słuchał starych podań bawił się w okopach szwedzkich, zaciekał się grodziskami. Orszymowo rozbudziło jego zainteresowania historią, która stała się pasją całego życia. Wkrótce nastąpiła zmiana jego miejsca zamieszkania.

Początek edukacji miał miejsce w zgermanizowanym Płocku, który rozwinął jego dalsze zainteresowania historią regionalną, na co złożyło się szereg czynników: niezwykle zespół zabytków architektury romańsko-gotyckiej wkomponowany w krajobraz nadwiślański, bogate archiwalia.

Dalszą edukację W. H. Gawarecki pobierał w Liceum Warszawskim (1804—8), którym kierował Samuel Bogumił Linde, Toruńczyk, wychowanek uniwersytetu lipskiego, późniejszy autor „Słownika języka polskiego”, zamiłowany i uzdolniony pedagog. Dzięki niemu i doborowej kadrze pedagogicznej w liceum utrzymy-

wano wysoki poziom nauczania, rozbudzano ambicję wychowanków i ich zamiłowanie do samodzielnych poszukiwań.

Hipolit Gawarecki przebywając w Warszawie był świadkiem wielkich wydarzeń historycznych: wkroczenia wojsk napoleońskich do stolicy, utworzenia Księstwa Warszawskiego, nadania Konstytucji przez Napoleona. Wiązało się to również ze zmianami w szkolnictwie, które zostało spolemizowane, tym samym kształciło wychowanków w duchu patriotycznym. Novnum było też wprowadzenie Kodeksu Napoleona, z czym wiązała się między innymi, przebudowa administracji. Zaistniała potrzeba kształcenia polskich „legistów”. W tym czasie W. H. Gawarecki ukończył Liceum Warszawskie i chcąc być użytecznym Ojczyźnie podjął studia w Szkole Prawa w Warszawie (1808—1811), po ukończeniu której rozpoczął pracę w sądownictwie. Został skierowany do Płocka już jako dojrzały człowiek, posiadający konkretną wiedzę i doświadczenie. Wkrótce dał się poznać jako zdolny prawnik, zdobył szacunek i uznanie wśród kolegów i został prezesem Trybunału w Płocku. Ponadto szeroki wachlarz jego zainteresowań dał mu nowe możliwości pracy społecznej. Został najczynniejszym członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820—1830) oraz korespondentem Towarzystwa Krakowskiego Nauk, które wraz z Uniwersytetem Jagiellońskim uznało całokształt jego pracy za „pozyteczną” i pozytywnie ocenioną.

Bogactwo wrażeń i przemyśleń naukowych znalazło odbicie w jego różnorodnej twórczości: historyczno-regionalnej, religijnej, prawniczej, społecznej, artystycznej. Wprawdzie współcześni twierdzą, że był mało oryginalny, nieraz nawet kopistą, należy jed-

nak podkreślić „cel” i efekty jego prac, w trudnym okresie historycznym, wręcz benedyktyńską staranność i pracowitość. Kilkadziesiąt prac i artykułów w czasopismach naukowych są dowodem dociekliwości badawczej, często są jedynym, niezastąpionym źródłem na dany temat.

Żył 63 lata, dwukrotnie się żenił, miał dwie córki i dwóch synów. Był kontynuatorem zawodu prawniczego ojca, ale przewyższył go swoją pracą twórczą; obaj spoczywają w kaplicy rodzinnej w Orszymowie.

Następnie przedstawiła referat mgr Anna Stogowska dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku, na temat „W. H. Gawarecki realizator programu TNP”. Zwróciła uwagę na fakt, że mimo iż już za życia działalność Gawareckiego doczekała się wysokiej oceny, to jednak do chwili obecnej brak jest monografii twórczości tego historyka Mazowsza. Podkreślić należy, że był on najkonsekwentniejszym realizatorem ustanowionego przez TNP programu opisanego przeszłości województwa płockiego. W ramach tego programu Gawarecki napisał i własnym sumptem wydał między innymi „Wiadomości o mieście Płocku” (1821), następnie „Opis topograficzno-historyczny Ziemi Wyszogrodzkiej” (1823). W latach późniejszych opisał wszystkie miasta wchodzące w skład województwa. Prace wydane przez Gawareckiego cechuje jednakowe ujęcie tematu i jednakowa struktura wewnętrzna, co świadczy, że autor zmierzał do napisania większej pracy na ten temat. Bibliografia opublikowanych przez niego książek i artykułów obejmuje 56 pozycji.

Referat „Z badań nad W. H. Gawareckim; z dziejów ziemi wyszogrodzkiej” wygłosił mgr Kazimierz Pacuski z Instytutu Historii PAN. Zwrócił uwagę między innymi na to, że dziełem Gawareckiego były pierwsze mazowieckie wydawnictwa źródłowe: *Przywileje — udzielone miastom województwa płockiego* (Warszawa 1828). Z kolei omówił krótko „Opis ziemi wyszogrodzkiej”. Zawiera on krótki rys historyczny tej ziemi, informacje o trzech miasteczkach: Wyszogrodzie, Czerwińsku i Bodzanowie, zawiera też alfabetyczne zestawienie osad większych opatrzone różnorodnymi wiadomościami. Autor dla ustalenia przynależności terytorialnej posłużył się archiwalnym rejestrem podymnego, uzupełnionym przez materiały wytworzone przez pruskie władze zaborcze, a także dane aktualne i relacje wiarygodnych informatorów, wśród których zapewne był też i jego ojciec Franciszek (zm. 3 lipca 1823). Wyzyskał tu też własną, niezłą znajomość terenu i ludzi. Praca zachowuje w pewnej mierze wartość materiałową do dzisiaj, pozostając jednym z podstawowych opracowań tematyki.

Dalej nawiązał do ustaleń Gawareckiego dotyczących najazdu litewskiego na Orszymowo w 1258 r., podejmując wątek, co współczesny badacz może powiedzieć o tym wydarzeniu, potwierdzając zarazem trafność identyfikacji nazwicznej H. Gawareckiego. Następnie zarysował dzieje ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu do końca XIV w., pokazując zmiany poli-

tyczne, a w tym związek z owym terytorium Daniela Halickiego (podczas najazdu tatarskiego 1941 r.), jego córki Perejasławy, rządzącej Mazowszem po śmierci swego męża Siemowita I w 1262 r., wreszcie Elżbiety księżny wyszogrodzkiej (zm. w 1364 r.), córki wielkiego księcia litewskiego Gedymina, żony Wańka płockiego i matki Bolesława Wańkowicza (zm. 1351 r.).

Autor referatu pokazał współczesne możliwości opracowania tej tematyki, nawiązując w ten sposób do wkładu W. H. Gawareckiego w poznawanie dziejów tej ziemi, jego ziemi rodzinnej.

Po zakończeniu cyklu wykładów głos zabrał dr M. Chudzyński, który serdecznie podziękował zarówno prelegentom, jak i gospodarzom tej części sesji.

Następnie jej uczestnicy udali się do gabinetu Oddziału TNP im. W. H. Gawareckiego w celu obejrzenia wystawy ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku starannie i ciekawie opracowanej przez mgr A. Stogowską. Wystawa obejmowała dorobek naukowy W.H. Gawareckiego.

Później uczestnicy sesji udali się do nowo wybudowanego gmachu Oddziału TNP w Wyszogrodzie, gdzie nastąpiło odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci W. H. Gawareckiego przez prezesa TNP dr inż. J. Chojnackiego, który wygłosił przemówienie:

„W programie sesji naukowej zorganizowanej przez Zarząd Oddziału TNP w Wyszogrodzie, a poświęconej utrwaleniu pamięci wybitnego syna tej Ziemi Wincentego Hipolita Gawareckiego, jest uroczystość odsłonięcia tablicy Jemu poświęconej, w nowo budowanej na Rynku Wyszogrodzkim siedzibie Oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego, największej naszej inwestycji (ok. 150 min zł).

Nasz wieszcz Juliusz Słowacki powiedział, iż czynny ludzi dają blask regionowi, ziemi, z której wyrosli, gdzie mieszkali i działali.

Do takich ludzi zaliczyć należy urodzonego w niedalekim Borzeniu, przed 200 laty, Wincentego Hipolita Gawareckiego z wykształcenia prawnika, z zamiłowania historyka i badacza regionalnego. Tam też zmarł w 1852 r. i został pochowany na cmentarzu w pobliskim Orszymowie, dokąd za chwilę się udamy.

Był to nadzwyczaj pracowity, płodny dziejopis. Początkowo publikował rozprawy z dziejczyń prawa oraz utwory sceniczne, ale później poświęcił się umiłowanej historii, szczególnie zaniechanemu dziejopisarstwu Mazowsza. W tej dziedzinie ogłosił kilkadziesiąt rozpraw i przyczynków, a między innymi „Opis topograficzno-historyczny Ziemi Wyszogrodzkiej” — wydany w 1823 r. w Warszawie.*

Pragnę podkreślić, iż Gawarecki był najczynniejszym członkiem TNP w XIX wieku. Gdy po klęsce Powstania Listopadowego nastąpiła przymusowa przerwa w działalności Towarzystwa, indywidualnie gromadził on zbiory biblioteczne i muzealne, prowadził badania i wydawał własne prace historyczne. Były to pionierskie — w ówczesnych czasach — prace na polu badań regionalnych.

Przedmowę do pracy „*Groby Królów Polskich w Płocku*” wydanej w 1827 r. zakończył słowami: „*Mniemam, iż opisując szczegóły ty-czące się tak rzadkiej narodowej uroczystości, godną serc Polaków przysługę czynię*”. Piękne to słowa. I my tak licznie tu zebrani i Jemu — dziejopisowi naszemu odwdzięczamy się „przy-sługą” odsłaniając tę piękną tablicę zaprojek-towaną i wykonaną przez artystę plastyka Ka-zimierza Stasza z Lublina, któremu przekazuję dzięki serdeczne. Dziękuję także władzom ty-siącletniego Wyszogrodu za pokrycie kosztów tablicy. Ta tablica niech będzie wyrazem hoł-du, czci i pamięci dla wybitnego Syna tej ziemi”.

Drugą część sesji, która miała miejsce w po-bliskim Orszymowie, rozpoczęła uroczysta Msza św. w kościele pod wezwaniem św. Floriana, z okazji 70-lecia powstania Niepodległej Polski. Mszę poprzedził koncert organowy znakomite-go wirtuoza pana Michała Dąbrowskiego, który wykonał utwory J.S. Bacha.

Mszę św. celebrował J.E. ks. bp płocki dr Andrzej Suski w asyście ks. dr Michała Grzy-bowskiego z Płocka, ks. dziekana dr Zenona Glicnera z Wyszogrodu, ks. proboszcza mgr Zy-gmunta Ignatowskiego z Orszymowa.

Podczas Mszy św. biskup wygłosił homilię „*O roli kultury i historii w dziejach Narodu*”. Po zakończeniu Mszy św. wygłosił też „słowo” ks. prof. Michał Grzybowski. Powiedział mię-dzy innymi że: „...W.H. Gawarecki utrzymywał z okolicznym duchowieństwem liczne kontakty, bowiem w działalności pisarskiej zajmował się także sprawami, kościelnymi, utrzymywał dobre kontakty z bożogrobcami wyszogrodzkiemi, kanonikami laterańskimi z Czerwińska, opac-two czerwińskie często odwiedzał i je opisał. Zwiedził wiele plebanii, czytał stare wizytacje i dokumenty, robił wyciągi, publikował. Wiele z tych materiałów ocalało tylko w tej formie, dzięki jego opisom. To on zachęcił młodego ka-plana późniejszego proboszcza w Orszymowie ks. Józefa Osieckiego do pracy pisarskiej, to on zachęcił go do zbierania wiadomości o miejsco-wościach w których pracował, potem wertował też biblioteki i archiwa, publikował wyniki swoich badań w „*Pamiętniku Religijno-moral-nym*”, „*Przeglądzie Katolickim*”, „*Korespon-dencie Płockim*”.

Ks. Józef Osiecki zmarł w 1895 r. i tu w Or-szymowie leży pochowany w bliskości pana Hi-polita. Przy tej okazji chciałbym wspomnieć o jeszcze jednej postaci z tego środowiska, o ks. Marcelim Przedpełskim z Przedpełc z tych terenów, a przez 15 lat proboszczu w Orszymo-wie (1902—1917). Ten kapłan idąc śladem swo-ich poprzedników, choć nie miał specjalnego wy-kształcenia historycznego, czując miłość do tych stron, utrwał je piórem w licznych artyku-

lach dotyczących tej ziemi. Jego autorstwa jest „*Opis kościoła i parafii w Orszymowie*”, wiele artykułów w „*Mazurze*”, „*Miesięczniku Paster-skim Płockim*”. Coś z ducha tych ludzi miał też i długoletni proboszcz z Orszymowa obecny tu-taj ksiądz mgr Ksawery Ziemięcki. Będąc pro-boszczem zajmował się nie tylko duszpaster-stwem, jego dziełem są te piękne dwudziesto-głosowe organy w kościele, witraże, ale pasją jego życia była i jest książka, którą zbiera, zna, przechowuje i chce by służyła innym dla dobra społecznego. To dzięki niemu i młodym zapa-leńcom przeżywamy to spotkanie przy poświę-czeniu i odsłonięciu tablicy poświęconej W.H. Gawareckiemu. Jest to piękne świadectwo, jak stare łączy się z nowym, szanując i ceniąc wszy-stko co dobre i piękne”.

Następnie zaproszeni goście, gospodarze, spo-łeczeństwo Wyszogrodu, Orszymowa i okolic, udało się na cmentarz gdzie nastąpiło odsłonię-cie i poświęcenie przez Jego Ekselencję Ks. Bi-skupa sufragana płockiego, tablicy pamiątkowej ufundowanej przez mieszkańców Orszymowa jako wyraz hołdu i pamięci społeczeństwa dla W.H. Gawareckiego.

Pochód na cmentarz odbył się w szczególnie podniosłej atmosferze, z udziałem młodzieży szkolnej, niosącej płonące pochodnie.

Po zakończonej uroczystości, zebrani udali się do Szkoły Podstawowej w Orszymowie, gdzie uczniowie wystąpili z przygotowanym na tę okazję programem artystycznym. Ponadto go-ście obejrżeli ciekawą Wystawę „*Dzieje Mazo-wsza*”: cenne monografie miast mazowieckich w wydaniach Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych i Towarzystwa Naukowego Płoc-kiego. Po Wystawie oprowadzali mgr Bogusław Kasica i Andrzej Barciński.

Bogata całodzienna uroczystość, zakończyła się spotkaniem towarzyskim, które zorganizo-wał Komitet Fundacji Tablicy Pamiątkowej ku czci W.H. Gawareckiego w Orszymowie. Sesja naukowa i związane z nią uroczystości jubileu-szowe, stały się wydarzeniem integrującym świat nauki i społeczeństwo Ziemi Wyszogrodzkiej. Jakże aktualnie brzmią w związku z tym słowa Prof. Stanisława Herbsta wyrażone w książce „*Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*”: „... Gruntowna znajomość przeszłości tworzy więź z własną wsią lub miastem, pobu-dza do pracy nad przekształceniem własnego środowiska. Badania regionalne — i to bywa najważniejsze — pobudzają pasję ludzką, wy-pełniają pustkę wewnętrzną, nie obcą ludziom nawet najbardziej zapracowanym zawodowo”. Spełniają zadania higieniczne dla umysłów, jak to formułują jedni, rozbudowują umysły i uczu-cia — jak wierzą inni”.

Janina Olbromska